

Kyttland

Bjørn Petersen

I Lommen 48 spurgte jeg i Mimes brønn om det kan passe at "Kittholmen" (i Jakobstad) har navn efter svedje og græsning, og argumenterede for at det kan det nok ikke - men spurgte om nogen ved mere om sagen.. "Det levende opslagsværk", forbundets kassör Olof Stroh fangede spørgsmålet under korrektur og svarede at det kan det sikkert godt i en særlig variant: Kyttlandet.

Det fik mig til at søge videre. Bl.a. i hukommelsen, hvor en titel dukkede op: "Med bragende flammer", hvor jeg mente engang at have læst noget om en finsk uvane med at brænde tørv og mosejord. Og noget om at det gav rige forældre men fattige børn.

Google afslørede forfatteren: Axel Steensberg, og Roskilde bibliotek havde det jyske arkæologiske tidskrift KUML 1955 med artiklen. Den er et bredt litteraturstudie om brændingskultur i hele verden gennem historie og forhistorie; rig på oplysninger og ledetråde og med mange inspirerende detaljer og forgreninger, fx om forskellige typer af finske kornsegl, tropiske skovfældningsmetoder og censur af Linné. Et par andre spøjse oplysninger er, at det er foreslået at Sveriges navn skulle komme af svedje-riget i gammel stavemåde: Swea Rike. Og at nogle navnkundige "svedjekonger" i det nordlige Karelen kunne avle enorme mængder rug; et seks mands bolag avlede en gang tilsammen hvad der svarede til 100 personers brødkornbehov i et år. Artiklen skal nok have oplysninger og kildeangivelser nok til 100 personers behov for vidensøgningsadfærd i mindst et år.

Det fremgår at man alle mulige steder har brændt vegetation, tørv og jord for at gødske jorden, og at opdyrke den og af andre grunde. Mange steder helt op i nyere tid, også i Danmark og Europa; fx i 1895 i et kær nær Varde i Vestjylland (jvf årsmødet 2013). Mange forskellige metoder og traditioner har været i brug, og Axel Steensberg prøver på den ene side at opstille forskellige kategorier. På den anden side erkender han at der er meget glidende overgange.

Men mellem "kyttlandsbrug" og "svedje" skelner han klart. Svedje er som bekendt fældning og afbrænding af skov på et areal, som derefter typisk giver nogle få års dyrkede afgrøder, og derefter måske hø i et år eller 2, og græsning nogle få år, inden arealet igen får lov at vokse til med skov i en noget længere årrække. Eller forbliver græsland eller ager i fremtiden.

Om "kyttlandsbrug" står der bl a:

"Kyttlandsbruget, der kendes både fra Sverige og Finland, bestod i at man slæbte kvas ud på skovløse strækninger; hvad enten disse bestod af gammel svedje-

land eller fortrinlig engjord ved åmundinger og søer. Underlaget skulle helst være lerjord (jfr. paring and burning i England), og madjorden blev lagt op på kvaset på lignende måde som i Vesteuropa, hvorved brandvirkningen blev stærkere end ved det normale svedjebrug. Metoden omtales allerede i 1600-årene. Men den anvendtes næsten kun i Finlands sydvestlige hjørne, hvilket har givet nogle forskere anledning til at formode at kyttlandsbruget er kommet til landet vestfra, medens Sverige har fået svedjebruget østfra."

De engelske og vesteuropæiske måder som nævnes, er mere udførligt beskrevet andre steder i den over 60 sider lange artikel. En ålandsk født professor, Henrik Hassel refereres for en beskrivelse fra 1751 af en metode til kyttning: Den opløjede græstørv lægges ovenpå lange rækker af tilført brænd-ved, som altså brændes af i en slags miler. Det fremgår andre steder i artiklen at de gunstige effekter både tilskrives de med asken tilførte næringsstoffer, og også varmens indvirkning på jordminerale. Artiklens næste afsnit handler om kærbrænding, som i modsætning til kyttlandsbrug var udbredt over næsten hele Finland i 1700-årene.

Som nævnt er Axel Steensbergs artikel meget bred og vidtløftig. Interesserede i jordbrug med ild anbefales at bestille den via biblioteket. I nødsfald kan jeg måske hjælpe. Interesserede i at prøve selv advares om, at det er vigtigt ikke at "dødbrende" underjorden. For høj varme for dybt ned ødelægger fauna og mikroliv, og dermed frugtbarheden..En mulig måde at undgå denne fare på, er ved istedet at brænde tørv, myrjord og ler i en mile eller ligefrem oven i et hjørne af marken, som det også har været brugt forskellige steder.(se evt mere herom i Asbjørnsen 1856).

På NKF's årsmøde i Vestjylland 2013 får vi givetvis noget at høre (og måske se) om brænding af lynghede. Ikke blot var det en integreret og nødvendig del af hedebondens økonomi; det er også en ide nødvendig del af vor tids "natur"pleje, fordi vi ikke vil lade kulturlandskabet lynghede naturalisere sig til krat og skov.

Flere kilder fortæller om kyttning i Österbotten:

I et brev fra sidst i 1700-tallet (udgivet af Lagus 1886, her citeret fra Nordenstreng 1902) står fx om almuen i Vasa län: *"I synnerhet voro de mycket syslosatte at utdika och kyttla sina kärr och måssar"*. Nordenstreng 1902 forklarer at ordet dels betyder brænde uden flamme (dansk "ulme") som forklaret af Olof i Lommen 48; dels betegner *"ett sätt att upptaga en nyodling, där eld visserligen används, men som icke sammanfaller med svedjande"*. Han uddyber bl a med at egentlig svedje ikke forekommer i de egne, han har færdets i, hvorfor han ikke kender til meget det, men *"kyttland har jag däremot sett i hundratal, ehuru jag beklagligtvis icke gifvit nogare akt på dem."* og han tilføjer bl a *"Vidare lär ju ett svedjeland kunna användas blott ett visst antal år; ett kyttland resulterar däremot i en vanlig åker, som kan brukas hur länge som helst, naturligtvis under förutsättning att den sköts ordentligt. De flesta nyodlingar jag har sett ha varit kyttland."*

Han slutter beretningen med at oplyse at: "*Ordet kyttland, som jag här har använt, har sin fullkomliga motsvarighet i det finska kytömaa*"

Finlands i Jakobstad fødte nationalskjald, Johan Ludvig Runebergs nævner også kyttland i sit lange episke digt i homerisk stil med ni (lange) sange i hexametre, Elgskytterne. Jeg citerer i en lidt lang, men alligevel grov beskæring, da udtoget meget flot beskriver traditionel österbottnisk landskabskultur. Beskrivelsen er i digtet lagt i munden på "den välförståndige Petrus", som på vegne af "den raske Mathias från Kuru" frier / bejler til "den blomstrande Hedda", og herunder opregner de vigtigste af hans ejendomme.

(.....)

*Akrar, som skiftevis gro och skiftevis ligga i träde,
Bördiga, fulla af svartmylls-kokor på botten af lerjord.
Ville jag nämna derhos hans gifvande sveder, der skogen,
Härjad af lågorna, tvingas att ge sin fetma åt sådden,
Eller hans kyttlands-tegar, som midt i det sumpiga kärret
Sträcka sin längd och mellan beständigt flödande diken
Synas som holmar af guld, när grödan mognar om hösten.
Åkrarna plöjer han lätt med fem hullglänsande hästar.
Ängar äger han ock, kring hela hans socken berömda,*

*Både på högländ mark och på låg, välrödjade alla,
Hvilka om våren gro blomrika och bergas om sommarn.
Aldrig betar en tand på hans välomhågnade ängar,
Medan de stå i sin växt, de betas af lian allenast.
Ty med det första marken om vårn från drivvor befriats,
Lösas hans frodiga kor ur spiltan och drivvas till skogen,
Der de i dalarna finna en frisk och rikelig föda.
Så kringvandra de dagen igenom om sommarn och njuta
Grönskande gräs och dricka sig mätta ur rinnande bäckar,
Men hvar afton komma de hem, en glädje för ägarn.
Lyster dig höra också, hur många hans frodiga hjordar
Lefva om sommarn på holmar och skär, dem han äger i träsket?
Femtio ulliga får och tjugu behornade getter.
Aldrig störas de der af vargar, ty så är Mathias
Oförtruten och kåck att skjuta förödande rofdjur,
Utan de trivas i ro och föröka sin afvel beständigt.
Mycket bekymra ej heller de lönande fåren om vintern,
Ty då stå de i stall och äta en rikelig löfskörd;
Getterna åter kunde den sämsta tiggare äga,
Så behändiga äro de ständigt att söka sig foder.
Kommer en främling med häst och stannar på gården att hvila,
Genast springa de fram till hans lass och sköfva hans hösäck,*

*Tills han förtörnad svänger sin piska och drivver dem undan.
(.....)*

Som man ser i linjerne 3-7 tænkte også Runeberg i første halvdel af 1800-tallet sveder og kyttlands-tegar som klart forskellige landskabs-elementer. Et ord, jeg ikke kunne gennemskue, er "svartmylls-kokor" på agrene i linje 1-2. Sort muld er forståeligt, men kokor? Det viser sig at kokor er jordklumper.

Denne metafor i Axel Lindholms digt Sommarkväll i Nykarleby antyder at kytting stadig fandtes i 1965 (om ikke andet, så som levende forestilling i en digters billed-verden): "*Sval blir luften, dimman stiger grå liksom en kyttlands rök*".

For lige -i tankerne- at vende kortvarigt tilbage til Kittholmen, så er det altså klart, som Olof forklarede, at navnet ikke har noget at gøre med kul- eller tjære-bræn-

ding. Men egentlig heller ikke med svedje, hvis man holder sig til brændingskulturens fagtermer. Om nutidens österbottninger selv skelner mellem de 2 former ved jeg ikke - men jeg forstår godt at en kort tekst til den tilrejsende offentlighed ikke går ind i disse kulturlandskabsde-taljer. Selvom de er så interessante som de er.

Som jeg husker Kittholmen havde den fladt land hele vejen rundt langs randen, og et kuperet klippefyldt terræn i midten. Jeg forestiller mig -måske helt forkert- at de yderste strandenge jævnt hen har været græsset (betet), det mellemliggende kytting, og på det inderste *med gran och tall bevuxna* har leveret brændsel til kyttinga foruden ved til forskellige formål og skogsbete. Forbudet mod træfældning i 1721 har sikkert været ganske nødvendigt.

Anvendt litteratur

Asbjørnsen, Peter Christen 1856 Om Myrdyrkning. Trykt i Christiania. 1856

Bringéus, Nils-Arvid. 1963 Brännodling - en historisk-etnologisk undersökning.

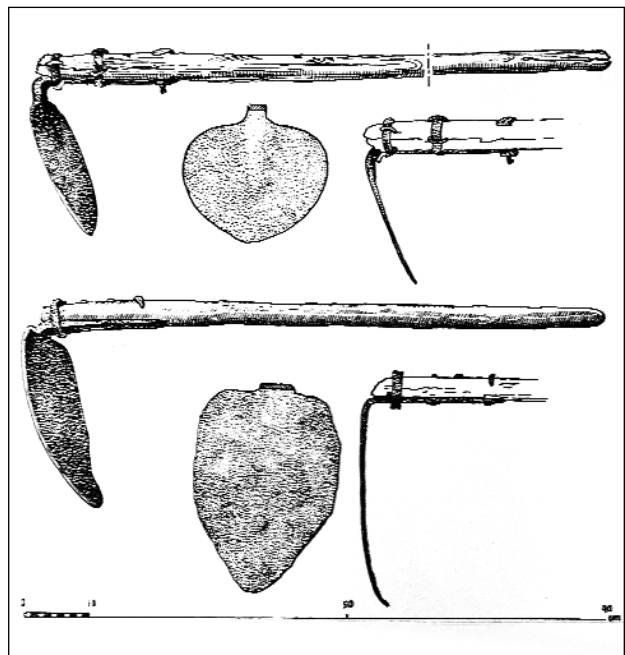
Steensberg, Axel Med bragende flammer. TIDSSKRIFTSARTIKEL: Kuml. - 1955 (1956). - S. 65-130 : ill.

Nordenstreng, Rolf 1902: Finländsk svenska på 1700-talet I: Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. Förhandlingar och Uppsatser 15 1901 Digital version fra "Google Book Search"

("Sid. 118 skrifer Porthan (Henrik Gabriel Porthans bref till Mathias Calonius 1791 - 1800 utgifna af W. Lagus i Svenska Litteratursällskapet i Finland skrifter, Helsingfors 1886)")

Anden anbefalet litteratur

Gunhild Weimark Svedjebruken i södra Sverige. I: Bygd och natur, årsbok 1979 s 37-56.

Flåhackor til at hakke mos og tørv op med, så det kunne tørre inden brænding. Bare et enkelt af en række meget specialiserede redskaber til brændingskultur. Reproduceret fra Bringéus 1963